מאמר הד החיים הישראליים

תוצאת הַתֹּר

הנצנים נראו בארץ עת הזמיר
הגיע וקול התר נשמע בארצנו.
(שיר השירים)

מטרת התוצאה להו״ל; ספרים, חוברות, מאמרים, מרעיונות ומחשבות רוחניים ומוסריים, הנובעים ממקור קדשו של ישראל

ספר א.

בחדש אדר שנת התרע״ב:

פעה״ק ירושלם תובב״א

בדפוס ש. צוקערמאן

דברים אחדים

בעזהי"ת.

המאמר הנשגב הנוכחי שאנו נותנים לו מקום בראש חוברות תוצאת „התור". דיו כשהוא לעצמו לתת מושג נכון על המטרה שהצבנו לנו והשאיפה שאנו שואפים אדיר חפצנו לברא כלי מחזיק ברכה בעד פרי תנובחם של בני עליה מצויני התורה והחכמה שבנו, שנחה עליהם רוח ה', רוח חכמה ודעת, וראוים הם להחנות את העולם בעצה ותושיה, הנובעת מעמקי גנזי המחשבה הישראלית, ולהאיר אור גדול מאור עולם באוצר חיים ממקור ישראל.

אלה גבורי כח עושי דברו עתירי נכסין, בעלי רכוש, אשר מלאו כרסם בש"ס ופוסקים, וטיילו גם בפרד"ס, וארו מורה עם בשמה, אכלו יערה עם דבשה. הרבה הרבה מעות יש להם להרצות, אלא שאינם מוצאים את השוק המוכשר להרצות מטבע שטבעו חכמים, והרי הם מוכרחים להבליג על המון רגשותיהם ושאיפותיהם הסוערות.

והדבר הזה, כבישת המחשבה בחובם של המוכשרים לזה ומעוט העבודה לעדור על שדמת המחשבה הישראלית העשירה, שגדולי עולם מדור דור כ"כ עמלו להרחיבה ולשכללה, גורם להשכיח בימינו אלה את חובת עבודת הקודש הזאת, ולהסתפק במועט. ולא עוד אלא שכ"כ שולט בנו ההרגל השטחי, עד שמפיל חתיתו ופחדו על בעלי הכשרון לתת מורך בלבם לבלי לצאת המערכה מדאגה בדבר פן ימצאו מפריעים ונגודים.

לכן מצאנו חוב בנפשנו לבוא לעזרת ד' בגבורים, לברא כר-נרחב לתת להם היכולת והעוז להתגלות לבם ועשתונותיהם הפוריות החובקים בזרוע עיזם עולם המחשבה הטהורה של כנסת ישראל והכלילא מכל גונין.

וביחוד נגע אל לבנו המצב המר, שגרם לנו המשבר הנורא, השורר כעת בעיר קדשנו, ואשר נגע ביותר בין חוגי הלומדים, עד שנפל רוחם בקרבם, וידם רפו, יכל ברכים כשלו, ועד כמה החוב לחזק ולאמץ את רוחם. להפיח רוח חיים בלבבם, שיתעוררו לתחית רוח קדשם, לשאוב מים בששון מנחל נובע מקור חכמת ישראל יקדושת תעודתו הנצחית, ולהעניק גם את העולם מפרי תנובתם.

ואנו נגשים אל עבודת הקדש זו בלב נכון ובטוח כי כל שוחרי תושיה הצמאים לדבר ה' חובבי תורה ולומדיה יתנו ידם אלינו להיות. לנו לאחיעזר בחומר וברוח לחזק לבסס ולשכלל התוצאה הנכבדה באופן שהיא ראויה להיות. ובטוחים אנוכי רבים יהיו אשר ירצו להנות מאורה לקבל תוצאתנו בזרועות פתוחות, להביא ברכה בתוך ביתם. וגם ימצאו אנשי הרוח זריזים והלוצים שידאגו לטובת קיומה של התוצאה והפרחתה, וישתדלו בהפצת תוצאותינו לתת להם מהלכים בין כל שדרת בני-ישראל להעיר לבבות ולהאיר עינים להבין ולראות את המאור הגדול שבתורה, לתגדילה ולהאדירה.

„תוצאת התור"

תוצאת „התּוֹר" — ספר א.

מאמר

הֵד הַחַיִּים הַיִּשְׂרְאֵלִיִּים

תחית רוח קדשו של ישראל בהתגלות נשמתו ועדן רוחב תבונתו בהכרת רוממת תעודתו ע"י גילויי פנימיות אוצרותיו מחמדי גנזי תורתו.

מאת

יעקב משה חרל"פ

עבר לעבדי ד' בקהלת „שערי חסד"

פעה"ק **ירושלם** תובב"א

— דפוס ש. צוקערמאן, ירושלם —

תכן הענינים.

(א)

מה חיינו ?

„כל השם אורחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה" „ההולך בעולמו בלא התבוננות אם טובה דרכו או רעה, הנה הוא כסומא ההולך על שפת הנהר אשר סכנתו עצומה, ורעתו קרובה מהצלתו, כי אולם חסרון השמירה מפני העורן הטבעי, או מפני עורן הרצוני דהיינו סתימת העינים בבחירה וחפץ, אחד הוא.

(מסילת ישרים פרק ג׳)

חובת העיון הזה, הב"כ נחוץ, והכ"כ מוכרח, לדעת ולהתבונן מה חיינו? מטרתנו, שאיפתנו, תכליתנו, למען אשר כל מהלך החיים שלנו, ינטה קו לפי תכונת המטרה התכליתית, ולא נגשש כעור באפלה — לא מצד מורך ומוג לב, ופחד נפרז, כ"א מצד תגבורת השכל ושאיפה עמוקה להשקפה בהירה בהמושגים היותר מקיפים, להרגשת רוממות האושר, ונועם התקוה, כמעט נשכח ונעזב לגמרי בדורנו האחרון.

ולמורת רוחנו ודאבון נפשנו, הנה כל אוצרנו הרוחני; השכל, התבונה, המדע, החכמה, הזריזות, השמחה, הנועם, החדוה לקחו שבי לפני שר בית הסהר של החיים הזמניים, והענינים הפעוטים בכלל, וכל כך הורגלנו בהם עד כי אנו קוראים להם חיים של מנוחה ושלוה, ואנו אומרים למצא בהם די ספוקנו. למרות מה שבאמת אין אנו אלא מסיחים דעתנו מהצמאון הנורא המעיק אותנו. אבל בשו"א לא נשתיק ולא נבטל את הצמאון שבאמת ואמונה הנהו, „לא צמא למים כ"א לשמוע דבר ה'" ולשאוב מים ממעיני הישועה של חכמה ודעת בדברים נצחיים מקוריים ואידיאלים רמים, נשגבים ואלהיים.— אבל כ"כ נעתקנו

משרשנו, וכ"כ נתרחקנו הלאה ממטרתנו, עד אשר נקפאו הלבבות ומתו ההרגשות, ואנו וחמרנו אוכלים באבוס אחד, ולא נדע מה לבקש ?, ואל מה לשאוף ? — כי עלטה גדולה פרושה על כל חיינו.

האלה הם חיים ? !!!

יסוד הנכון שבחיי האדם, אשר לזה יקרא חיים, הוא אך להתעלות אל על, לזכך את המהות, לטהר ולאמץ הרצונות, להגביה המחשבות, לעלות במעלות אלהים, „לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו".

ולצערנו נעזבו כ"כ הרגשותנו כי לא נדע ולא נרגיש כלל בחק נפשנו כי אמנם יש בנו בתכונתנו, כח ולאל, לבוא לידי מרום השנה הנעימה הזאת, עד שכמעט לא נאבה כלל לשאוף לזה. — ממש כבן הכפרי אשר לא יקפיד לעולם על מה שאיננו נכנס ויוצא בפלטרין של המלך, ככה ועוד יותר נשכחה מאתנו רוממת הכרת עצמנו, „אשר כל ישראל בני מלכים הם", „ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים כולכם היום". ולא נחפוץ ולא נאבה להשים דרכנו ולמודנו עפ"י אופי השאיפה הזאת שבכחנו ולאל ידנו להשיגה, ועד אשר גם אם ימצא בתוכנו מי שישים מהלכו לפי ערך הכרת אשרו ונצחו, מוזר הוא לרוחנו ולחסר לב ובעל דמיון והזי' נחשב לו.

ואם במצב מר ונמוך כזה, הננו עומדים, הלא אנו מוצאים עצמנו שפלים וירודים מאד — ולמה אנו חיים ?

(ב)

החיים.

החיים ! אהוב לנו מכל, ומה לא נעשה עבור החיים ?, היש דבר בעולם אשר החיים יודחה בערו ? — זולת לאיזה רעי רוח

ושוטים, — ומעתה אם כ״כ יקר לנו החיים, מדוע לא נשתדל לפחות שלא נוציא השכר בההפסד, שיהי׳ החיים כדאים להתיגע ולעמול עבורם כ״כ, שיהי׳ כדאי ללחום כ״כ בעדם, — האם גם כל העמל והטורח הנורא הזה שככה הננו טורחים וככה הננו עמלים עליו, נניח אל ההרגל, ולא נדע למה אנו מתיגעים? ולמה אני עמלים?

הלא! אם נבוני דעת הננו? לפחות עלינו לשאול למה עשה ד׳ ככה בעולמו מדוע הטביע בנו כ״כ אהבת החיים, מדוע? ולמה? לאיזה מטרה? ולאיזה תכלית? לאיזה חפץ?

והלא! אם היינו כבר מגיעים לידי מדה זו, להיות חשים ושואלים על זה, הלא מיד היינו מרגישים התשובה בזה:

כי פליאת תוצאת החיים, נשגבת מאד, בכח החיים יש אמנם להשיג יקר העולה מעל לכל יקר וחמדה בעולם, והוא הוא נועם זיו החיים הנצחיים העידונים הנשנבים האלהיים, „יפה שעה אחת בעוה״ב מכל חיי העולם הזה״ שכשהם מתבררים לפנינו יפה יש בכהנו להמשיך את תמציתו של הנועם הנצחיי ההוא בחיי השעה „עולמך תראה בחייך״, ולכן אך מפני זה כדאי הוא שכל המציאות שבחיים, ירכינו ראשם, ויתבטלו כלפי החיים, — לא מתוך ענותנותם ושפלותם, כ״א מפני שבאמת אין להם שום ערך נגד הנשגב הנצחי ההוא הנקנה בהחיים, ובהתבטלם אליו, אז כולם מוצאים הם את ערכם הראוי.

שעל כן הלא היינו מרגישים כי לשוא דמינו, שקצר קצרה נפשנו להגיע ולהשיג את ההוד שבתפארת החיים, כ״א אדרבה זה היינו ואורך ימינו! לכך נוצרנו! רק בעבור זה הננו אוהבים את החיים, רק בעבור זה הננו מתעמלים עבורו בכ״כ עמל ויגיעה!

ואמנם כשנתחקה ביותר על תוכיות הדבר, נמצא עוד כי

גם מושג זה בטבעיות אהבת החיים איננו רק מושג שטחי, לעומת המושג היותר עמוק ודק,— אשר הנה עצם אהבת החיים, הוא הוא עצמו העדן הנשגב הנצחי ההוא.

כי אך אור האלהות המתפשט בכל הנמצאים, הוא חוא החיים של הנמצא, „ואתה מחיה את כלם״, וזולת זה הכל שלילה אפס תהו וריק, נמצא כי באמת אהבת החיים הוא הוא אהבת ד׳ ונועמו חיי החיים „סובב כל עלמין וגו כל עלמין וממלא כל עלמין״ „אתה הראת לדעת כי ד׳ הוא האלהים אין עוד מלבדו״.

וכאשר כל היצירה, להראות יכולתו, כח מלכותו, היא לגלות טובו, והוד תפארת חסדו, הנה גם זה מפליאות גאון טובו יתעלה, להטביע בטבע, ולמלא כל חלל ההוי׳ באהבת השי״ת, והוא הוא אהבת החיים, כי אך האלהים, הוא חחיים של כל נמצא.

עתה מה נואלו דרכנו ? ומה עוו מסילתנו ? אם גם באמצעות החסד הנפלא והנורא הזה, אהבת החיים ; אהבת השי״ת, נשתמש בו להתרחק מאהבתו ולשכוח שם ד׳ וטובו.

אי׳ איפה הלבבות ! אי׳ איפה ההרגשים ! מדוע הגענו לכ״כ יאוש עד אשר גם לא נאבה להגות ולחשוב עצה ותרופה איך לגאול נשמותנו, ולצאת ממאסרנו, להתיר מעלינו כבלי הברזל, עבותות הגסות של החומר, ולאחוז בעבותות האהבה, הנצחית והטהורה, אהבת ד׳ ונועמו, הוד תפארתו ונצחו.

האפס תקוה ? האין עוד מזור חלילה ?!

עלינו להתחקות על שורש הדבר, פן ואולי נמצא איזה פתח להכנס בו בשער האורה שיאיר לפנינו הדרך, יסולל לנו המסילה, „פנו דרך ד׳ ישרו בערבה מסילה לאלהינו״.

אשרנו הוא מעוזנו.

„לך אמר לבי בקשו פני, את פניך ד' אבקש,
נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי".

כשאנו מסתכלים בהסתכלות יפה ופנימית, ברום פסגת מחצבתנו שורש נשמתינו, הננו באים לידי הכרה בהירה אמיצה וחזקה, אשר אופיו האמיתי של ישראל, הוא אך להיות תמיד במוחין דגדלות, רוממת ועוז, „קול רנה וישועה באהלי צדיקים, ימין ד' עושה חיל, ימין ד' רוממה, ימין ד' עושה חיל" „עזין שבאומות" ולדגול תמיד בדגל החכמה ועומק הדעת, ואך בכח השגת רוממתו ותקיפת הדעת שלו, יוכל לנצח על כל השפלות והירידות, כי גם מעט מאור ההבנה הכבירה, מגרש הרבה מן החשך, הבערות והבהמות, — הוא אמנם איננו מוכשר להתפעל מדברים פעוטים ורזים, הוא צריך רק להופעת דברים עליונים, רעננים ונשגבים, ואך ההרגשים הנשאים והכבירים, יוכלו לפעול עליו, כאשר כבר ביאר זה באורך גאון ישראל וקדושו הרב הדומה למלאך ד' צבאות מהר"ל מפראג זצוק"ל בספריו וביחוד דיבר בזה בספרו נצח ישראל פרק י"ד.

לזאת בשביל זה עצמו, בשביל שהסחנו דעת מגנזי אוצרות החכמה והדעת שלנו, ובשביל שכנסת ישראל „שלימות הצורה" איננה מזדעזעת ממלים פשוטים, — בשביל זה עצמו מתנונים אנו והולכים.

„נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך".

אבל,— אם לא היינו שוכחים, גדלות שורשנו רוממות עוזנו, לא הגענו למה שהגענו,— כי לוא היינו מכירים ערך

רוממתנו אז כבר היינו משתדלים תמיד בהרחבת למודנו, באופן שיביאנו לידי ברכה, ושנהי' קשורים ואגודים בכל עת עם הלמודים הגבוהים, הרוממים האלהיים, בכל מקצעותיהם עם כל פרטי ענפיהם ופרטי פרטיהם, עד אשר יספיקו להושיט לנו רעיונים רעננים גבוהים ורמים, שפועלים על הצורה, בכל מעוזם ותפארתם, הודם והדרם.

אבל לדאבוננו אנחנו לאכן היינו, רוב הגלות והצרות התכופות שנתחדשו מבית ומחוץ, גרמו לנו לשכוח כל עזוז תפארתנו, באופן איום ונורא, — ובו במקום שהננו צריכים לזכור תמיד אשר גם ההבנות השטחיות, הרעיונים והמאמרות הרזים, שבמושגי העבודה, אשר הוברכו בפי ההמון לכל פלגותיו, — אם אינם מתנגדים לגדרי התורה,— כולם יש להם שורש ארוך נובע ממקור החיים, זורח ובא מאור הגדול שלנו, אשר אך אם רק נתחשב אתם על פי אופן המחשבי המקוריי שלנו, כבר נמצא כי הן הם עצמם המחשבות הכבירות, הרוממות והנשאות. ואשר באמת זה אחת מעבודת הצדיקים בימינו, לגלות העומקים והרחבים המכוונים באלו המאמרים הפשוטים שנתפזרו אצל ההמון, להעלותם ולהכניסם במוחין דגדלות ולהלבישם לבושים פנימים,— הנה שכחנו לגמרי מה שעלינו לזכור ומסתפקים אנו במובן השטחי שלהם, וכאלו זה היה כל אוצר חמדתנו, וגנזי תפארתנו.

אוי מה היה לנו!

כי על כן חלילה לנו לשבת בחיבוק ידים, חיבים אנו לאזור היל באומץ רוח וגבורה פנימית, ללמד וללמד ההרגשים הנעימים והמזהירים הכמוסים בכליל אוצרות חמדתנו, חמדת ישראל, ולגלות את הפרוכת מעל הקודש, באופן שנבא לידי הכרה עליונה בנצחיות הודו ותפארתו, להחזיר עטרה ליושנה, לעבוד את ד' אלהים בשמחה, וצהלת פנים, ושכל הגעגועים

והשעשועים יהי' אך להדבק באלהים חיים, באור ישראל וקדושו, „ואני קרבת אלהים לי טוב", ולהיות מסור אליו בכל לבבנו ובכל נפשנו ובכל מאודנו.

ביחוד נתוסף עלינו החוב הקדוש הזה, בדור הנוכחי, אשר כח ההרגש, השכלי, המדעי, גבר בעולם, וְההרגל והפשיטות והאי־מדעיות אינו מוצא תפיסת מקום הזק בעולמנו, — גם אנו חלילה לנו להניח סדרי הגיונינו בגדרים הרגילים מבלי להרימם מבלי להרחיבם, אדרבה צריכים אנחנו להראות גלוי לכל רוממת אשרנו וכביריות עושר מחשבתינו, אשר כל רגש ורגש מרגשי הקודש שלנו הנהו „סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", ובכחו להרים אותנו עד מרום פסגתנו, אם רק נתחשב עמו בהתיחסותו הראוי לו, וביחוד בתבונה מקפת החובקת בתוכה, עוזו של השקפה בהירה, מתוך אורה וצהלה, על כללות המושג, בטהרת הנפש וזיכוך המדות וגבורת הרצון, שאז בודאי נוכל גם אנו לטעום בקצה המטה, מנועם זיו העליון הגנוז במיטב ספרותינו הק', ושלא נהיה נאלצים לשמוע ליועצים הדשים, — אשר לא ראו מאורות מימיהם — להיות בוערים בשדה אחר, כ"א ממקור חיינו, ודוקא ממקור חיינו נבוא למרום כל הגבהות והרוממות „ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", ות"י: „ותקבלין אולפן חדתן מבחירי צדיקייא".

ואך בדברים כאלה נדע כי שבים אנו לתחיה ואך בזה נעלה ונצלח להשיב לב בנינו לאבינו שבשמים.

ואם נביט ונסתכל במבט יותר פנימי, נרגיש עוד כי טמטום האויר בכפירה שנתטמטם בעוה"ר בדורות האחרונים, הסבב לזה שאלו הדברים הפשוטים הרגילים, שקמו עליהם, הנגודים של הכפירה והשלילה, לעקרם, אין כחם כ"כ רב להושיע

מפני זה עצמו, מפני פגימת מקורם וההשבת אורם השרשי, שנחשך ונפגם ע"י הנגודים של חלק רשום מישראל, שצמא לגדולות ואינו מוצא,— שעל כן אין עצה ותרופה בלתי רק אם נגביה עצמנו למרום המדריגות לגשת אל הקודש פנימה מקום אשר אך דבר המלך מגיע שמה „ולא יגורך רע", שבזה הננו מובטחים בבטחה חזקה, שמי מרום התבונה יִשָּׁפֵךְ אל כללות הלבבות להקיצם לתחיה ולהתאחז באילנא דחיי חיי הנצחיים, אהבת השי"ת בדביקות רעננה וחיה.

ויודעי הבינה, ירדו עוד יותר לדעת שיסוד ההקמה של אלו הניגודים, עיקרם ושרשם באחזות מקור הקדושה שלהם, מפני שבהגיע זמן תר המדריגה הרוממה, להשתלשל ולהתגלות, היא מכילה באמת ניגוד עצום ביחש להמדריגה התחתונה ממנה, אכן לא על עצמותה חלילה, כ"א על ההסתפק בה לבד, ושעל כן גם אלה הניגודים על האמונה הבהירה הם מתכונים בעיקרם למטרה זו, שכבר צריכים אנו להתעלות במדריגה יותר נשאה, להעלות את ה„אמונה" אל ה„דעת" „ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים"— אלא שכל אור בהיר ומבהיק בהגיע הזרחתו לכלים חלושים שאין המקבלים מוכשרים עדין לקבל ההבהקה הזאת, עלול מאד לבוא לידי אפיסה ושבירה, והניגוד עולה ומתגבר, והוא הוא הרקבון שהננו סובלים ממנו היום.—

ואמנם לפי האמת הנה התגברותם זאת נגד הרוממות, זה עצמו מכשילתם, והתיקון הולך ומתקרב, כי הצדיקים שבדור הישרים בלבותם הנגשים אל ד', ע"י שמביטים בתוך תוכו של כל ניגוד שעל הקדושה עד שמוצאים המה להכיר את חפץ הקדושה הטמון הגנוז בתוכיות הדבר,— שאמנם אך מפני שהגיע החפץ הזה לערך המקבלים בעלי השטחיות, שאינם צופים בו

בפנימיותו, ובהשקפה כללית שאינה נגדרת בהוה לבד כ"א גם בהעבר ובהעתיד יהדיו, תתאחזו רק בתואר החצוני של החפץ — הנה ההבנה הזו עצמה, מבררת את נצוצי הקדושה של כל נגוד עד כדי להפסיק מקור אחזתו בהקדושה, ולגלות עומק החפץ כמו שהוא בלא כסויים וחבויים.

וזאת הוא באמת אחת מעבודת הקודש של אנשי הקודש בימינו, לגלות את הפרוכת עומק הפץ הקדושה שבכל התעוררות, אם לפעולה, ואם למחשבה, באיזה צורה שתהיה, — ל א ל צ ר ף את הענין כמו שהוא אל קדשי־שמים, כ"א למצוא המכוון שבהרעיון ההוא, לסדר מהלכנו הטהור ב צ ו ר ת ן ש ל י ש ר א ל האמתית, — שזה באמת אחד מעניני בירור נצוצי־קדושה מעמקי הקליפות. שאנו צריכים להרגיש שלא נמצא בעולם שום ענין שיהיה לו איזה קיום ומעמד, אם לא יהיה חיות הקודש מחיהו, ושאך ע"י כמה מסכים מבדילים מרוב התרחקותו משורשו לבש פנים של קדרות ונשתנה מצורה לצורה.

וכן גם התביעה להחכים את ישראל, יסוד הנטיה יש לה שורש ארוך, אבל בשום אופן לא בצורה וו שיצאה. צריכים ישראל להתחכם, אבל לא בחכמות חיצוניות יוכל להבנות בנין בית ישראל. כל אלו ההכמות שפלים המה למלאות צמאון ישראל להכמה. — אבל יסוד הנטיה, להרחיב חכמתן של ישראל בערך שהמעולים שבאומות מרחיבים את ההכמה שלהם. — ונתבעים אנו בזה להקל את אלה רחבי הלמודים גם אלו היותר נשנבים באופן שיוכלו להכנס לרשות הצבור שכולם יתחכמו ויתרוממו, כל נשגב מוכרח הוא סוף סוף להתבלט בסגנון קל ופפולרי, לא פחות מבירור ולבון החלקים הנגלים.

שעל כן זאת עלינו לעשות, לשוב למקודנו להחיות רוחנו, ולהכין עצמנו להיות ראוים לשמוע ולהשמיע, ללמוד וללמד,

רוממות נשגבות גנזי אוצרותינו, גבהות למודנו הרוחניים. אכן בהדרגה נכונה, מההרגשים היותר נמוכים עד ההרגשים היותר נשאים, עם ההרגשים הממצעים בין הרגש להרגש, באופן שנבא לידי הכרת גדלות הדעת והרחבת התבונה והחכמה, להכיר את כללות ההרגשים— כלי שום יוצא מן הכלל— לפרצוף אחד שלם בנוי לתלפיות בהמון שפעת גוניו וצבעיו השונים, ואיך שכל הרגש פועל על חבירו למזג זה את זה, ובכ״ז כ״א עומד עלצביונו הראוי לו, ושאך מבין כולם מתגלה האור השלם המטרה האלהית, שהשפעה רוממה כזו בודאי לא תשוב ריקם, ושבו לנו הכל.—

נמצאים אמנם כהיום רבים וכן שלמים, אשר ת״ל נגשו אל הקודש, להתעסק בלמודים הגבוהים הרוחניים, אבל מה מאד דרוש בזה הזהירות הגדולה שלא יהיה זה בדרכים פשוטים ורגילים ומתוך קוצר רוח וצמצום המחשבה. אלא הכל רק בההדרגה המעולית ומתוך התביעה הפנימית וההכנה לרוממות, שבלא זה, לא יביא לנו עדין את המטרה הנרצית באופן שהננו נתבעים לה. ועוד יכול לגרום אמנם רעה אשר אך בעלי מעטי־הכשרון יתקרבו לזה, ובעלי טובי הכשרונים ידמו כי לא ימצאו בזה הרחבת במה למלאות צמאונם הכביר והשכלי, למרות היודעים והבקיאים שנכנסו לפרדס החכמה, שנוכחו למדי מרום גובה העידונים ועמקי השכלים הכבירים האצורים בקרבה, באשר היא אמנם איננה נגדרת במקצוע מיוחד לבדו, כ״א היא כלל שלם הכונסת בקרבה כל גנזי המטמונים גנזי החכמות בכל המקצועים ורחביהם וענפיהם, ואשר הזוכים להנות מאורה רואים עוד איך שכל יתר השכלים מתכללים המה בהחכמה האדירה הרוממה הנשגבה והקדושה הזאת, ומתבטלים נגדה כנר לפני אבוקה.—כי על כן, אל לנו להסתפק במועט, הבא נבוא לתת ג ו ד ל לאלהינו „כי שם ד׳ אקרא הבו גודל לאלהינו״, לצאת מן המצומצים ולהכנס במרחבי

האורות אשר אין חקר לרוממתם, בהכשר נבון ויפה, והכנה והדרגה מעולה, באופן שתקרבנו לידי המטרה הנרצית הנתבעת לנו, „הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי".

עלינו לדעת כי כאשר כל ענין של המציאות נברא בתפקידו הראוי לו, הנה כל עוד שלא נתמלא תפקידו בכל תגי־השלמות, וכל עוד שלא בא אל המטרה, נמצא בו בענין תביעה חזקה המפעמת בו למלאות התפקיד. ומזה יכולים אנו להכיר במין האדם שלא נברא אלא להתענג על ד' ולהנות מזיו שכינתו. „ויקח ד' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", „לעבדה אלו מצות עשה, לשמרה אלו מצות לא תעשה", כי אך זה תפקידו הראוי לו לבוא לידי מרום שלימות זה, וע"כ כל זמן שאיננו מגיע לזה, מפעמת בקרבו תביעה עצומה למלא חובתו זאת, והוא הוא אי־שביעת הרצון הדופק תמיד בקרב האדם. ומזה אמנם הננו צועדים הלאה לידע ולהכיר יד ד' המפעמת בכל ההוי' גם בכל רגשות החומריות אף אלו הגסות והמכוערות שמקור־מקורם היא אך התביעה למילוי התפקיד הנרצה היותר מכוון באמתיות מטרת הויתם, שצריכים אנו להרגיש אשר גם בכל הענינים שברגשת החומר כבר לא יש דבר אשר לא יהיה נמצא בו צד המועיל, והוא הצד הקדושה שבהם, שמבלעדה לא הי' להם שום התהוות ומציאות, שע"כ צד המועיל הזה תובע את זכות קיומו — זאת אומרת, להוציא לפועל את הצד המועיל במעולה שבמרומים, באופן היותר נשגב ויותר טהור, עם כל הטעמים והנקודות והתגין והאותיות שבהצד המועיל ההוא, וכל זמן שאין הצד המועיל ההוא מתקיים בכל צדדיו השלמים, אינו שקט מלתבוע, וערך תקפה של התביעה לפי ערך ההתרחקות מן המטרה, והתביעות עצמן הן הנה המתגשמות ברגשות הגסות

של החומר, עד שכל מה שהתפקיד תובע יותר את עמדתו יותר נטבע בעמקי מצולות הבהמות, כאדם שתעה בדרך עקלקל, שאם לא יחפש את הדרך הישרה לא יתעה עוד יותר ממה שתעה עד עתה, ולא"כן אם עוד מחפש את דרכו, הרי כל מה שמחפש יותר, יותר הוא נתעה, ויותר הוא מתרחק ממדרכו דרכו. וידעו זאת אותם עובדי ד' העוסקים בדרכי כבישת־היצר, להסתכל בסוד הכמוס הזה, ולהבין מה שעליהם לעשות, להכיר בכל ענין רגשות יצרם, את הצד המועיל, הצד הקדושה שבו, ולהתאמץ באומץ רב למלאות את זה הצד בכל התפקיד הראוי לו בדרך שצדיקים אמתים נהנים ממנו, שאז ממילא יתחלשו כל ההרגשות הגסות. — במצות־עשה דקדושים תהיו, פי' רש"י: היו פרושים מן העריות ומן העבירה", והרמב"ן מתמיה עליו ומפרש שהוא ענין „קדש עצמך במותר לך", ובאמת הוא ענין אחד, א"א להיות פרושים מן העריות ומן העבירה מהן ומאבק שלהן, בלתי אם יקדש עצמו במותר לו, שערך פרישתו מן האסור לו, לפי ערך קדושתו במותר לו, שהרי בודאי תפקידם האמתי של האסור הוא אך קיום המותר בקדושה היותר שלמה, וע"כ באמת כל התביעה להאסור היא אך התביעה למלאות התקדשותו בהמותר, וכ"ז שאינו מוצא את תפקידו זה, הנה טבע היצירה לדרוש התפקיד, חיא היא עצמה מתגשמת בתגבורת התאוה, והתרופה לזה היא אך גילוי התפקיד „קדש עצמך במותר לך".

והזיון זה, אנו מכירים ג"כ בכללות האומה, מפעמת בקרבה תביעה הזקה ודרישה עצומה למלא את תפקידה ותעודתה, להגיע למרום שלימותה, וכל זמן שאיננה משלימה את חובתה, היא מתנענעת ומתנודדת, ואינה מוצאה מנוחה לנפשה, וכ"ש לנשמתה. וכשהדרישה והחיפוש, אינן במקור האמתי של האומה, מביא עוד לעוותים יותר גדולים, ולהרחקות יותר

מופלגים, מהתפקיד המרכזי, שמפני זה גם התביעה להתפקיד, מתגברת לעומת זה ביתר שאת. וכשאנו עומדים על אופי הדבר אנו מוצאים שמקורי הכפירה, הם הם עצמם דרישות התפקיד, וערך הכפירה לפי ערך ההתרחקות מהתפקיד. אשר ע"ב הננו לדעת חובתנו להכשיר עצמנו להגיע למרום פסגת מחשבת בית ישראל, למען נוכל לגלות ולפרסם תפקידנו ותעודתנו, האמתי, בפנים מסבירות, והבנה מאירה ושמחה, באפן שיתקבלו אל הלב, והן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, שזה אך זה, תמסוס כמסוס נוסס את כל הכפירות הנמבזות, והיו כלא היו. ואם באדם הפרטי למדונו חז"ל „אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה" (ברכות), כלומר: שאחר הפשפוש בדרכיו הרגילים ולא מצא, יתלה בביטול תורה, להרגיש שצריך הוא אמנם לעלות במדריגה יותר גבוהה, ומקוצר למודו במרומי הלמודים אינו יודע סדר העליה, שע"כ יסורים באים עליו לדכאו ולזככו ולהזכירו שצריך הוא להתעלות וליקח עצמו ללמודים ומחשבות יותר גבוהים,— ק"ו בכללות האומה, כרם בית ישראל, אם עדין לא הועלנו בכל הטרחות והיגיעות שטרחנו, עליו לחזק בדקיו, שצריכים אנו לתלות „בביטול תורה". ביטול העסק ומיעוט ההכשרה, ללמוד וללמד, עמקי גנזי אוצרות מחמדי התורה, שבצדדיה הרוחניים, ובפרט אחרי שנוכחנו להכיר את מהותי הכפירות שהם תביעות התפקיד, שעלינו אך למצוא תפקידנו הידוע לנו מכבר, „בראת יצה"ר בראת לו תורה תבלין".

התורה הנצחית בזמן שמתגלית בהודה והדרה ובכליל מעוזה ותפארתה, ע"י קביעות העסק וההגיון הישר בגנזי מחמדי פנימיות נועמיה טעמיה ושרשיה, היא נעשית כתבלין אשר לטעמא עבידי ואפילו באלף לא בטל ו„כל כלי

יוצר עליך לא יוצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי". וכתבלין הללו, המתקנים כל מיני מעשה קדירה בטעם לשבח, והמאכלים עצמם מתעלים לרגלם של התבלין, כן מעוז נצחיות תורתנו, תפרוש כנפיה על כל שמי החיים, לתת תבלין לכל הרגשות והתביעות, להעלותם ולרוממם מפגם לשבח ומאפילה לאור גדול מעבדות לחרות ומשעבוד לגאולה, באופן שהן עצמן יאירו באור החיים אור ד' ע"י התגלות שורש שרשם ודרישות תעודתם המקורי והנצחי, „וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה" „אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח".

ואיפה הוא המקום היותר מוכשר ויותר מסוגל לתוצאת אלו המטרות הקדושות, מכח אל הפעל, ולהובילם במרחבי החיים, הוי אומר: זה ארץ ישראל! — השגת ארץ ישראל שונה ונבדלת היא מהשגת שאר הארצות „אין תורה כתורת ארץ ישראל". בשאר הארצות אין ההשגה כ"א בדרכי הבינה להיות מבין דבר מתוך דבר אבל בארץ ישראל הגבוה מכל הארצות, ההשגה דרך השבילים הישרים בגילויי אורות החכמה, „אוירא דא"י מחכים" ולפיכך קדושת השגת תורת ארץ ישראל,— לאלו המכינים עצמם להיות מוכשר לקבל הוד השפעתה, ע"י התקשרות אמת ביחש הקדושה האלהית המופעת ומוארת בטוהר אוירה החי של ארץ ישראל— פועלת לא רק על המושגים הרוחניים בלבד. כ"א גם על כל המושגים הגבוהים והשפלים וכל המתיהסים אליהם, עד שגם מושג המדמה עם כל הגיונותו וציוריו נתון הנהו כולו בהרגשים האלקיים, „כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה" (כתובות), ארץ כנען מיוחדת לאלהי ישראל, והמעשים לא ישלמו כ"א בה, והרבה ממצות יש בטלות ממי שאינו דר בארץ ישראל, הלב והנפש אינם טהורים

וזכים, כ"א במקום שיודעים בו שהוא מיוחד לאלהים ותתעורר התשוקה אליו ותטהר הנפש בו". (הכוזרי, סי' כ"ג ממאמר ה')— מזה נוכל אנו אמנם לשפוט בצדק כי הדרישה העצומה לארץ ישראל שנתעוררה עתה בב"כ אומץ ותוקף, קול גדול בכל מחנות העברים,—החרדים והאונם חרדים—ארץ ישראל, ארץ ישראל, אין הדרישה מכוונת בעיקרה לממשותה של הארץ בלבד, אבל טבוע בזה ג"כ התביעה להאויר הזך והמזהיר של ארץ ישראל, צמא הוא ישראל לתורת ישראל מארץ ישראל. ועלינו בני ארץ ישראל, בני היכלא דמלכא קדישא, ללמוד וללמד זאת התורה, ולהרוות צמאונם במרומת תנובותיה. „אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים", והיה באחרית הימים יהיה הר בית ה' נכון בראש ההרים ונשא הוא מגבעות ונהרו עליו עמים: והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים".

(ד)

הרוממות והנדיבות.

„השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני"

„דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי".

כל זמן שהרגש הכביר הישראלי היה חי וער בכל מלא זהרו בלבותנו, ולא היו חסרים לנו למצוא תמיד בתעופת שכלנו בכל דבר וענין, הרגשים רעננים וכבירים, שנולדו ובאו מגודל הכרתנו ביסוד חיינו ואורך ימינו: בהירות דעותנו ושמירת

המעשה, — לא נפלנו לעולם בגדרי עול ומשא עיפות ויגיעה. רוממת גודל ההכרה הביאנו תמיד להרגיש בקרבנו תביעה פנימית, תביעה שהיתה מתפרצת מתוך עמקי הנשמה גם לשמירת המעשים בכל הדקדוקים והזהירות הנכונות שבדין, וע"כ כל הקיומים הסבו תמיד אך שמחה וחדוה גבורה וצהלה מנוחה ושלוה. כי כל דבר אשר מגיע להרגשה מוחשית לא יהיה זאת לאדם בגדרי טורח ומשא, כמו הצרכים החומריים כאכילה וכיוצא, שלאדם הבריא לא יהיה זאת לעולם עליו לטורח ומשא, מפני שההרגשה מוחשית היא בזה, שזה מסדר החיים. ככה ועוד יותר, היו ההרגשות הרוחניים כ"כ מוחשים עד שהבליגו על כל המעצורים החומרים השפלים והירודים, וימלאו את מקומם ברוממות ונדיבות, גדולת נצחנו ותפארת הודנו.

וכ"ז למה? מפני שהלמודים הרחבים המזהירים כזוהר הרקיע, העיונים האלהיים, היו ממלאים תמיד את כל בתי מחנו וחדרי לבותינו, והם אשר הצהירו לנו לעלות על במתי ההכרה, להדור בעד כל המסכים והמעטפים, ושום הציצה לא היתה יכולה לחצוץ בפני אור ההכרה האלהית, שהביאו לנו הלמודים הרוממים. „וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא יעפו".

אבל מני אז זנחנו חטוב, ומסתפקים אנו בהבנות קלות ושטחות, נתפנו אצלינו — לדאבוננו — טעם הוד תפארת קדושת המצות, נוטל ממנו זיו החיים אור האמת, עד שהחיים והמצוה אינם יונקים כלל זה מזה, יכול כבר להצטיר חיים ועוד חיים מלאים, בלא קיום המצוה, ואדרבה בעת קיומנו אותם, מתדמה לנו כאלו הננו נטולים מן החיים ונתונים במאסרה וכלא, וכל אופן הקיום בדרך עול ומשא, בצמצום הדעת וצמצום המחשבה, טורח ויגון „לא אותי קראת יעקב כי

יגעת בי ישראל". „שקיל וטרי כולי יומא ולא לעי, שרי לצלוי ולעי, למקרי באוריתא ולעי". (מדרש איכה).— וכן גם אלה הזהירות הרבות והדקדוקים הפרטים, האהובים והחביבים מכל, במקום שכל חומרא ודקדוק צריך אמנם להוסיף אורה, קדושה ועוז תפארה, שבעיקרם צריכים לבוא מגודל הידידות והדביקות העצומה באלהים חיים, שכבר לא יספיק לו במה שיש לצאת עפ"י גדרי הדינים לבדם. לדאבוננו ולמרות חפצנו, כל ההרגשות מתילדים עתה אך מתוך הצמצום והשפלת הדעת וגורמים אך חלישת חיל והתרחקות מן החיים, חיי הקדש הבהירים, שצריך לחיות בהם, והם בו, „וחי בהם".

מעתה היכול נוכל לשבת בחיבוק ידים? היש לנו רשות לישב ולידום?!

הבה נבוא להשיב לנו יקרתינו! נועם חמדתנו! להרחיב חוגי למודנו, גם בהעיונים האלהיים, הדקים הרוחניים, בצהלת פנים, ומתינת לב, בהסברה מאירה, והבנה מקפת, האוצרים בתוכם כל ההשכלות והמושכלות, עד אשר תשוב לנו ההכרה האלהית ברוממות עז תפארת קדושת קיום המצות הכתובים והמסורים, בכל הלכותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן, ושתתלהב בנו אש שלהבת האהבה לקיים הכל בגודל העז וגבורה מופלגה, „מנשרים קלו ומאריות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם"—לא מתוך עיפה ועמל, כ"א מתוך נדיבות הרוח ותקיפת הדעת, מתוך כביריות עושר ההכרה, ורוממות התבונה.

היראה! באיזה צורה שהיא. אם יראת הרוממות, אם יראת העונש, בזמן שאיננה מצטרפת עכ"פ עם היאוש, לא תוכל לעולם לגרום חלילה איזה חלישות ורפיון, בכל מצב שיהיה. אדרבה היא מביאה תמיד אורה וברכה, כי ההסתכלות

הגבוהה והצפיה לישועה, עצמה, נותנת חיים ועז לצאת מן המאסרים, ולחיות ברוח החיים הטהורים,— גם לאלה שלא הגיעו עדיין לידי הכרה בהירה ומפורטת, בהשגה מוחשית ב„יראה עילאה" יראת הרוממות, ומסתופפים לע"ע בכנפי „יראה תתאה" יראת העונש, שאם עדין לא זכו לאור הפנימי, הנה אור המקיף השקפתם הכללית, הצפיה הרחוקה לבד, מספיק לתת להם שבע לחיים, ואור פדות של רוחה וצהלה.

עילת הדבר, מפני שכל הצטירות שכלי, הוא לעולם מעל כל גבול מוסרות הזמן והמקום, וע"כ כל הסתכלות והצטירות מופלאה, מוסיפה כח ועז ורגש של עונג ונחת, כי אף אם הדבר לא בא עדין לכלל פועל, ולא יצא לכלל גילוי, הלא זה רק מפאת מבט הגשמי, אבל מפאת מבט השכלי, במקום החעלם, כבר מגולה ויש, מפני ששם במקור המושכלות, העבר והעתיד יחדיו נמתקים, כלפי ערך הגשמיות. ואשע"כ כה השמחה שמקורה מושכלי, מתעוררת גם מהצפיה הרחוקה לבד.

„אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'"; ישנם אמנם שני אנשים חופרים בשוה ברגבי האדמה, ושניהם בכלי מחרישה שוים, ובכ"ז באיכותם רחוקים הנם זה מזה, לאין ערוך, ולעומת מה שאחד חופר בעמל רב והכרה של עצלות ועצבון, הנה השני אינו מתיגע כלל, ובשמחה ועליזות לב עובד עבודתו, בזריזות ובענג, כי שונה ונבדל הוא חפירתו של השני כי חופר ע"מ למצוא אוצר מטמון יקר שמתדמה לו שימצא שם, וע"כ מצד הצטירותו, יתענין עליו כאלו כבר יצא הדבר לידי פועל וגילוי.

כן גם במושגי היראה, יתכן אמנם שבדרך החיפוש והבקשה אין הפרש והבדל באיזה דרך מבקש, באיזה דרך מחפש, אבל סוף כל סוף העיקר עכ"פ לידע ולהרגיש כי כסף

ו מ ט מ ו נ י ם הוא מחפש, שלולא זה הנה הוא אך נתון בעמקי היאוש והעצבות, וכל בקשתו ליראה, היא אך בטלנות, רפיון ועצלות, להשתעמם מן החיים. „אז תבין יראת ה׳״, אם ידע עכ״פ שמחפש כסף ומטמונים, מובטח הוא שסוף סוף יגיע ג״כ למרום ההבנה ביראת ה׳, שאיכותה העיקרי היא השגת אלהות.

אולם הידיעה הזאת, הציור הזה להבין ולידע כי מטמונים הוא מחפש, עד שיספיק לפעול על כח המדמה, לתן שבע לנפש וחיים לעוסקיה,—מאין תמצא ?! ידיעה סומאית חוצית ושטחית, לא תתן עז ושבע, אדרבה היא עלולה להכהות עוד את אור הענג, ולהתהפך למין רעבון קיצוני, שתולדותיו ביוצא בו, עוצב ורגז שוממות ועצלות,— ה ה כ ר ה ה י א א ך פ ר י ה ל י מ ו ד! כ״ז שלא יקבעו מסכת לעסוק גם בסדרי גבהות יראה עילאה עוצם טהרתה וגודל יקרתה, בהרהבה גדולה, והסברה מושכלה, מן הנמנע להצטיר ולהרגיש נעימות מתיקות שיווי ערך הקדש של נשגב הזה.

טועים המה אותם החושבים להתברך בלבבם ולאמר שלום עליהם נפשם: מה להם ולהתרוממות אם עדיין גם לכלל יראה תתאה לא באו״, — מיעוט החפץ להסתכלות גבוה, ג״כ ממקור המשחית העצלות המדומה הוא בא. העסק המוכני וגובה ההסתכלות, שני ענינים נפרדים המה, אם בדבר ההצלה דרוש הוא עודנה להצלות והגנות פעוטות מוכנים לבד, אין זה נוגע לתעופת השאיפה וגובה ההסתכלות. כל מה שהוא יותר רם ויותר גבוה, יותר יפה להסתכל, וההסתכלות עצמה מוסיפה כח ועצמה, להתרומם ולהתנשא, ולהתגדל ולהתקדש. אכן לא הסתכלות סמויה, כ״א הסתכלות מפותחה הבאה משקידת העיון ועומק הלמוד.

חכמת הנפש, תלמדנו להוקיר גם את עצמיות השאיפה,

שבגללה גם הכשרונות הטבעים מתרחבים ומתחדדים. אם אך היא שאיפה כראוי, שאיפה מפותחה, ולא סומאית, היא עצמה התרוממות לאדם.—שאיפה פנימית אמתית תלוי אמנם בטיב הכשרונים, אבל בכ"ז גם ערך הכשרונים מתעלים לפי ערך השאיפה.

„והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם" ההסתכלות העמוקה בבהיקות רוממותם של החכמים והצדיקים האמתים, בגדלות כשרונם והפלאת מושגם, מכיון שפועלת עכ"פ להרחיב את הצמאון והשאיפה, ולחוקקם עמוק עמוק ברגשי הנפש, כבר ישנו בכח צמאון כביר ואמת היוצא מתוך עמקי הנפש לפעול גם על כל הכשרונים הטבעיים להגדילם ולהרחיבם הרבה יותר ממדת טבעם, עד שגם אלה הנשגבות שלפי ערך הכשרון הטבעי רחוקים היו לתופסם ולהשיגם, יותפסו סוף סוף ויבוא לידי השגה וידיעה נכונה ע"י הצמאון עצמו, „והוי שותה בצמא את דבריהם".

נשיאות תעופת הרגש, עצמו, אחת מעבודות הנשגבות היותר קדושות בישראל. וצדיקי עליון אמנם כ"כ מתאוים וכ"כ מתגעגעים אליו להשיגו, עד שדוקא בעת הרמת תעופת רגשותיהם הכבירים, ודוקא בעת הגברת עזוז תשוקתם להתרומם ולהתעלות, במדה כ"כ מרובה, שהיא עוד הגבה למעלה מעומק חכמתם ורוממות תבונתם, רק אז, מוצאים המה גודל אשרם ומעוז תפארתם, ונועם הוד הצלהתם, ומתענגים להנות מזיוו, — כי הרמת הרגש הוא לפי ערך התגלות הנשמה, ובזמן שהיא מתגלית בכליל עוזה, מנקודת פנימיותה והויתה, באופן שכל חלקי המושגים כבר קטנים הם באיכותם, לסובלה, הנה אז הרגש וההשתוקקות הם במה שהגבה למעלה מן החכמה, ולהבת שלהבת האהבה עולה מאליה לחתדבק במקור כתרה של

החכמה, להכתיר כל העולם כולו בכתר שם ה' ועוזו „אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר". — ולעומת מה שלפנים התכוננות הרגש היה אך בשכחת הדעת והפשיטות לבד, שמפני זה היה מוצא תמיד התנגדות מבעלי החכמה והדעת, שדאגו על הדעת שלא יטושטש ע"י הרגש, הנה לאשרנו — תהלה לו ית' — כבר נתבסס ועמד על קו המשור, שדוקא החכמה היא המולידה את הרגש, ובעלי הדיעה והבינה יודעים כבר איך להשתמש בו, ולהפרידו מכל הסיגים, באופן שדוקא הוא עצמו יביא לידי השכלת הדעת, ביתר שאת ויתר עז, להשתוקק ולהתאות להגביה את הדעת עד כדי להגיעו לאותו מקור הנעלם, שהפעיל מקודם אך בתור רגש לבד, ולהביאו לידי תכונת הדעת ואומץ הלב. והרגש לעומת זה ג"כ מתרומם ליתר על ויתר נשגב, וכה המדריגות מתנשאות ומתעלות עד אין קץ ותכלית, הרגש עולה ומתגדל והחכמה רודפת אחריו.

(ה)

הפלפול

„לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי"
„מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי"

העלם הסתר הרגש השכלי, חרגש הקדש בימינו, האחרונים, גרם עוד רעה חולה, שאמנם סכנה גדולה כרוך בעקבה גם כלפי הדברים היותר מרכזים לנו.

הרעה החולה הזאת, היא ההיזק הניכר הנמשך מהתעלמות זה לאיכות נועם הרחבת למוד הפלפול והחדודי הישר והעמוק ביסודי ההלכות, — למרות הסלילה הנכונה שכבר סלל לפנינו

הפלפול את תחומו הראוי לו, ושכבר סקל מפניו המסילה להרים כל האבנים והמכשולים שהיה פוגש על פני הרכו, ואשר אך בשבילם הרעישו — לפנים — גדולי הדורות, ושכבר נתבסס ועמד על קו המשור, אשר היודעים הבקיאים איך להשתמש בו, כבר מרגישים בו החסרה ממנו כל הסיגים וגודל התבסמותו והמתקתו, עד שכבר יכולים להנות מאורו ומזיו גאון הודו בשפעת אורה וברכה, שפע מי תנובות על כל שמי החיים, ויקיצת כל הכוחות הנרדמים להשיבם לתחיה — ואשר גם לגדולי הצדיקים גבורי כח עושי דברו היה להם הפלפול לשעשוע פרי אהבתם להשי"ת ותורתו.

למרות כל אלה ולמרות גודל האושר וההצלחה שהינו מוצאים עצמינו בגודל הרכוש הזה שחננו ה' וכי יש לנו כל, ושגם זה הי' אמנם, מפני שהינו מרגישים בו את מקור תוצאו, שאך הרגש הכביר הישראלי רגש הצורה, רכש לנו תמיד את האוצר הנפלא היקר האדיר הנשגב הזה; — למרות כל אלה עשה לנו האויב הרע הזה, התעלמות הרגש, להוציא מפינו גם הנועם האדיר הזה, והיבשות פרשה כנפיה גם על למודנו ההלכותי, להסתפק בהבנות שטחיות והלכות קצרות, מבלי כל רגש, מבלי כל הרחבה ותבונה עמוקה.

מרעה אל רעה יצאו בעוה"ר, כי במקום אשר לפנים אך זה היה הד החיים הנשמע בבתי מדרשינו, פלוגתת הבבלי והירושלמי, הרמב"ם והראב"ד וכו' וכו', נכנס עתה זרם זר מגושם ושטחי, פלוגתת דברי הבאי של הויות העולם ממקרי יום יום.

וכ"כ למה? מפני שפסחה המספחת זו היבושת, ונטלה מפינו טעם החיים, נחת השעשוע המדת הסלסול שהינו מרגישים בו אז בעת שעוד חיות הרגש שלנו היה חי וקים,

ושע"כ כח הנפשי הזה, המוטבע בטבעי הנשמה מעת היצירה שלה, לשאוף לחדשות, שאמנם גם זה אחת מסעיפי כבירויות רגשי הנפש, שלא להסתפק במה שכבר יודע מאתמול, שבעיקר נוצר זה החפץ לנו ישראל עם קדושו להתאוות ולהשתוקק להתרומם מיום ליום, מפני שכח ההתרוממות תלוי בעיקרו לפי ערך ההשגה שלזה נצטונו „כל יום ויום יהיה בעינך כחדשים" שיסוד הכונה להשיג באמת בכל יום חדשות בכל דבר, אשר בזה הננו מובטחים כי לגודל יקרת התורה האצולה מכסא כבודו יתברך כבר לא נמצא דבר וענין בתורתנו הקדושה אשר נוכל לומר עליו כי הוא זה, אשר כבר יבש המעין ואין בזה מה לחדש, כי כמו שא"ס ואין הקר לתבונתו כן אין קץ ואין מדה לתורתו „ארוכה מארץ מדה", ולאו דוקא בחלק הסתר שבה, כי אם גם ביתר החלקים כל חלקי פרד"ס, —לדאבוננו נהפך כל הכח הזה בחידושי העולם, מקרי התבל, ומנעמיה הגסים, הליכות הפוליטי וסודיו, — מה נורא ההתחלפות הזאת, וכמה השפלה ורקבון. הננו יכולים להכיר בעקבות הרעה הזאת.

לכן כל עוד שהלחלוחית עדין קימת כל עוד שלא נכבה אשנו לגמרי, הננו מחויבים חוב גדול וקדוש לקרוא בקול גדול, להתאמץ ולהשתדל להשיב לנו תחיתנו להחזיר עטרה ליושנה, להגדיל את הפלפול, להרחיב חוגו, להפיץ המשא ומתן בין כל הלומדים, להשתעשע יחד, להגיד, לדבר, לכתוב, להדפיס, ואך בזה נוכל להציל בננו משני הבולמוס חדשות נמבזות ולהרים שאיפתם לחדשות התורה, חיי עדן הנצחי שלנו.

אולם אל לנו לשכוח, יסוד הרקבון, שהרקיב אותנו כ"כ, עד שנעזבו מאתנו היינו הרוחניים סלסול התורה ושעשועיה, ומקור האפס שהאפיס אותנו כ"כ.—כי קצצנו בנטיעות, חלק הבהירי האגדה לכל מקצעותיה, נעזב מאתנו לגמרי, ע"כ גם למוד ההלכות

איננו עפ"י אותה המחשבה העליונה החובקת בזרועה מרום התענוגים וגובה העדונים, צאצאי האהבה השלמה המוחלטת אהבת השי"ת ונועמו, וע"כ מפני זה עצמו מפני שלא היה מקורי באמת, ואנו ישראל עם קדושו, „קודש ישראל לה' ראשית תבואתו" שלמות הצורה לא תוכל להתנחל בנו רגש בלתי מקורי, הלך ועמם הלך ועמם עד שבאנו למה שבאנו.—

לזאת כשנבוא עתה להשיב לנו תחיתנו, עלינו לשמור את תחומנו, לקבוע זמנים מיוחדים לעסוק גם בהלמודים הרוחניים, המבאים לידי הרחבה גדולה ותבונה עליונה בגדלות שם ה' ועוזו, 'לגלות ולפרסם עומק ההתקשרות והצמאון העצום שברגשי נשמותנו לקרבתו יתברך, „אשר לא רעב ללחם ולא צמא למים כ"א לשמוע דבר ה'", באופן ששגב אהבתינו תביאנו לכל השעשוע והסלסול שבכל חלקי התורה, ובכל מוחנו ונשמתנו בכל רמ"ח אברינו ושס"ה גידנו, נהיה מסורים אך ורק למה שהוא רצונו יתברך, ולא נאבה ולא נרגיש שום ענין זולתו.

המגרעות הארורות כהנצות והקנטור, השכיחים לבוא במו"מ של פלפול חברים, אינם נולדים בעיקרם, זולת בשעה שכל התעוררות הלמוד צומחת ובאה, אך מכח מובן השטחי, שמפני זה עצמו אינו יכול להרגיש טעם אחר בתורתנו הקדושה, זולת אותו הטעם הפגום, פנית עצמו ושגשוגו, כי הזיו הטהור הנועם העליון מתיקת והמדת התורה לא יוכל לזרוח עליו בשום אופן, „תועבת ה' כל גבה לב", והתעלמות זה, עצמו, גורם אמנם עוד שלא ימצא ולא ישיג באמת שום נועם אחר זולת נועם גופו ופרסומו, עד שלא ידע אור. — לא כן אם נקציע ג"כ זמן רשום בהרחבת העיון בדברים עלאים, באופן שיביאו לנו ברכה להתעלות מעל כל שפלה וירידה, אז כבר לא נצטרך להתחשב בדרכים גרועים ופחותים כאלה, כי אור האלהי העליון

אשר ימלא חדרי לבותנו, ידחה ויגרש כל פחת וגרעון בכה הכהקתו, וכל עצמיותנו החומריות יתבטלו ביטול גמור כלפי אור השכל אור הדעת.

השמחה העליונה איננה מתעוררת רק כלפי השמחה התחתונה, ולכן כשאנו מרחבים דעתנו בפלפול התורה ושעשועיה שאין קץ וגבול לגודל השמחה העצומה שמוליד זה בנפשותנו, ומאמר החכם ידוע „אין שמחה כהתרת הספקות" מתעורר לעומת זה גם השמחה העליונה, „קוב"ה חדי בפולפולא דאורייתא".— וע"כ כמה עלינו להזהר שהשמחה הזאת תהיה מטוהרה מכל סיג ופגם, נצמחת ובאה ממקור הטהור והישר, מתוך גודל כשרון הדעת׳ נדיבת הרוח ושמחת הנפש, אשר לעומת זה גם השמחה העליונה שהוא סוד התפשטות הרחמים והחסדים תאיר בכל השלמות והתמימות, ואך ששון ושמחה, אהבה ושלום יקדמו פנינו „וכל בניך למודי ה׳, ורב שלום בניך".

ראוי לבאר, כי מה שאמרנו שגם מקור ההלכות החדודי והפלפולי, נובע בעיקרו משורש הרגש,— זה דוקא ביחש שורש השורש ופנימיות המחצב, שביחש זה לחלק הרוחני ולחלק ההלכה מקור אחד למו, אבל אחרי יציאתם אל הפועל ואחרי השתלשלם בעולם הגלוי, מתפצלים אמנם ומתפרדים זה מזה, עד שבציר סדר מהלכם, נראים הם כמעט כהפכיים ומתנגדים זה לזה. כי מהלך הרגש הרוחני, פורח ועולה בעיקרו, מתוך קדושת הרגש, הציור, היופי, השיר, הדמיון, ההוד, הנועם, התענוג, שבהזדככותם ע"י קדושת המעשים וטהרת המדות, פועלים על רגשי העיונים וגובה משכלם, שיהיו מפכים ונובעים מעצמם, כשלהבת העולה מאליה וככנור המנגן מאליו, וכל מעיקה של יגיעה ושל כבידות יטשטש צורתם ואופים האמתי, מפני שאז דרוש להיות דוקא חפשי בדמיונם וממולא בענג ונחת, וצהלת לב, שבאופן זה

רגשי בהירות המדמים, עולים למעלה עד מרום גובה החכמה, והם המעכרים המובלים עמקי נועמי גנזי אוצרותיה אל כללות רגשי הגוף, לרוממם, ולהכשירם, שגם המה ירגישו ויריחו בריח הנחוח של הקדושה העליונה. וכל מה שהרחבת פנימיות הלב, יותר מתפשטת, ושלות הלב, יותר מתחרבת, התעופה מתעלת ומתאדרת. אבל לא כן חלק מהלך ההלכה שהוא מחויב להיות אדרבה מכונן דוקא על בסים מוחשי וממשי, וכל נטיה של דמיון ויופי פוסלת בו.

ומזה אנו מגעים לכלל הבנה, אשר כמו שחסרון עסק חלק הרוחני שבתורה, גורם לידי אפיסת הכחות וחולשת הרצונות, כן להיות מסור ושקוע כולו, אך בחלק הרוחני לבד-- עפ"י אופי ההרמה והתעופה, באיכות גדלו ודקות נוראתו, בדרך הקדש הידוע לצדיקי אמת—יוכל ג"כ להביא לידי חולשה גדולה, כי לא יכול האדם לשוט תמיד במרחבי הימים אם לא ינוח פעם בפעם באיי היבשה. חלק הרגש הרוחני לבדו הבנוי בעיקרו על כנפי התעופה, אינו נותן שבע לנפש. מפני שאדרבה תמיד הוא מוסיף צמאון ורעבון, שאף כי נאותים ונחמדים המה צמאונים גבוהים כאלו המוספים גדולה וכבוד והדרת קדש, בכ"ז האדם, באשר הוא אדם, איננו יכול להיות תמיד בחממות כ"כ גדולה, ומרבוי הבהקת האורות עלולים המה הכלים להשתבר, ולא לזה נברא האדם להפריח את הנשמה לבדה בלי לוית הגוף „לא תהו בראה לשבת יצרה". לכן אך זה נדרש לו בסדר תקונו, להוריד ולהזריח האורות בדרך „מטי ולא מטי" לשום ריוח בין הדבקים, מפרק לפרק, ומפרשה לפרשה, שבאפן זה הכל מאיר והכל מזהיר וכל אחד יבוא על מקומו בשלום.

ובזה אנו צועדים הלאה, להבין נפלאות ההתיחסות שאנו מרגישים ביחס מהותי המדמה עם מהותי המעשים, המקושרים

ומאוחדים יחד, מאת צור העולמים ב"ה, כשלהבת בפתילה, באופן שערך יפוי והרחבת הרגש והמדמה, נמדדים תמיד, לפי ערך אמת המדה של קדושת המעשים, וכהגדלת המעשים כן גודל זכות המדמה, שמפני זה, מתוך שהמעשים מוגבלים בגדרים מיוחדים של זמן ושל מקום, ומפני שאינם מתבררים יפה כ"א ע"פ עומק למוד ההלכה המוטבע על אדני ההבנה המוחשי והגיון השיעורי, הנה כל כחות החומריים והחיים ההוים יעמדו לעולם על צביונם הראוי להם ועל בסיסם החזק והקים, שמתוך זה כל ההזרחות העליונות וטלי הנשמה מאירים וזורחים בסדר נכון וישר בעתם ובזמנם, לחיים ולברכה, לשובע ולא לרזון „ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו".

לפני תקופת התגלות הרגש הרוחני בישראל, נתעוררה תקופת הפלפול, אשר הפלפול עצמו יצא מגדריו והתחיל להיות על כנפי הרגש, לחבר ולשלב כמה מאמרים וסוגיות זה בזה, נימא בנימא, חבל בחבל, ברוח הדמיון והשיר. ועם שזה הסדר, רגשות התורה ותפארתה, הצליח אז יפה לעמוד כמגן משוח בפני ההשכלה היבשה של בקורת ושל חקוי העמים, שהותחל אז להתנוצץ בעולמנו, ודמו ליבש מקורנו הרענן והחי ולכזב הוד תפארתנו, בכ"ז מצאו לנכון גדולי צדיקי הדור ההוא, לצאת ולמחות ע"ז בקולי-קולות, כי רוח ה' דבר בם, להכיר שתערובות הפלפול ההלכיי עם תעופת הרגש שהם כלאים זה בזה והשכילו להבין כי ערובי המושגים, יכול להביא לידי שכחת חלק הרוחני שבתורה. וצפו מרחוק, כי גם ההשכלה תברא סוף סוף גם לה כנפים של פריחה ותעופה, שאז יהיו נדרשים דוקא לתעופת רגשי קדושה מקוריים. ועל כן דאגו לשנים הבאות להפריע את המחשבה הזאת, ולבטל התערובות הזה. ומתוך הניגודים והתסיסות

שהתחוללו אח"כ. נתברר—להיודעים ומבינים— כל דבר בגדריו המיוחדים לו, השיר היופי, הדמיון ההוד, בחלק הרגש שבתורה, והפלפול אם אמנם גם הוא בחיים רחבים מלאים עוז וגבורה, אבל גם מוחשיים וממשיים ושאף הצטרפות שניהם — כ"א בגבולו— יאירו בתקפם על אופקי ישראל להעריצו ולהקדישו ולהגיעו למרימת שלמותו, תקות עוזו ותפארתו. „ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא" „ונחה עליו רוח ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר".

(ו)

האהבה והשמחה

„ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" לפי שהוא אומר ואהבת וגומ', אינו יודע באיזה צד אוהבים את הקב"ה, ת"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, שמתוך כך, אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו (ספרי).

„דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה, כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך. אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו, ועל פי הדעה תהיה האהבה, אם מעט מעט, ואם הרבה הרבה, לפיכך צריך האדם ליחד עצמו, להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו, כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג. (רמב"ם סוף ה' תשובה).

כל ההרגשים: הרגשת הלב, והרגשות האברים, רק אז הם שוים את ערכם האמתי, בזמן שמקור הויותם והופעתם הנהו אך ורק מרגשי התגלות הנשמה, שכ"כ האירה בגופו ונפשו עד שהתפשטה בכל מלא עולמה, ופעלה גם על ההרגשות הלב

והאיברים החיצונים, אבל בזמן שההרגשים באים ברגשות החומריות, אף שעצם המטרה נשגב מאד, אם אך הזעזוע והתפעלות הנפש גרמו להתרגשות האלה, אין להם כ"כ שווי ערך קדש, ולא יוכלו לעולם להביא הברכה הראויה. שאמנם הצדיקים האמתים השרידים אשר ה' קורא, מתרחקים עצמם שלא להנות כלל מהרגשות כאלה, ונסים מפניהם כמפני כל קמוץ וקטנות של חושך. שאך זה יסוד העבודה הגבוהה, להתרומם מעל כל רגשות החומר, ולהמליך את הנשמה, לתת לה שלטון מוחלט ועולמי, בהנתן אזן קשבת לקולה, ולקבל הופעתה ממקור טהרתה, עד שגם כל מהלך החיים יהיה רק עפ"י רגשותיה לקדש החיים ולעדנו במרום תנובותיה — להאיר כל מחשכי הגוף, באור הנשמה, ולעמם כל רגשות גסות החומר, ע"י עיזוז קרני הוד אבוקתה.

כן גם עם „האהבה",—אהבה כזו, שמקור הויותה התפעלותית לבד, או אפילו שהידיעה שצריך לאהוב הביאה לידי דמות אהבה זו, לא תכנוס לעולם בגדר אהבת ה' באמת, והיא עלולה תמיד למצוא מכשולים רבים על פני דרכה, הן המה התוצאות הרעות המסתבבים תמיד מהחלוף הנמהר —הרגיל והמצוי— אהבת ה' לאהבת עצמו.

אהבת ה' באמת, לא תתילד ולא תתהוה בשום אופן מתוך הרגשים קלים ושטחים, תוכל אמנם לסמאות העינים ולרמות את עצמו, אבל לא השגתה באמת. — לאהבת ה' באמת, צריכים דוקא למוד ארוך בשקידה ועיון רב המביא לידי הבנה כבירה, נובע ובא דוקא ממקור החכמה והתבונה, במעוז שם ה' והדרו, ודוקא אהבה כזו שתתגלה בהודה ותופיע בהדרה לפי ערך נועם ההשגה, אהבת ה' יקרא לה. — אהבה כזו הבאה מתוך כביריות העיונים בלמודים, מרגשי הנשמה יסודה. והיא — אך

היא— ראויה לבא בקהל ה׳.

כשהעונג האלהי, ממלא את כל כלי המח אהבה בתענוגים, כובש סוף סוף גם את כל רגשות החומר, שיתנערו גם הם מעפריותם לקום לתחיה, להתחיל ולהזדכך, לטעום ולהרגיש, הנועמים הרוחניים, וכשהעונג הזה ממלא את כל הגוף, פועל גם על האברים החיצונים באופן גלוי ומפותח. והיא היא השמחה הישרה לישראל.

שמחת אמת כזה, שמקורה ענג, מסבבת לכל הברכות והתהלות, ותולדותיה כיוצא בה, מנוחה ושלוה, אהבת החסד, אהבת הטוב, אהבת הבריות, אומץ לב, וטהרת המדות. — אותן המגרעות המצויות להיות כרוך בעקבה של שמחה, הם אך בשמחה שטחית ובלתי מקורית, ששמחה דמיונית עלולה תמיד להתהפך לשחוק והתול, שרעתם רבה, „השחוק מאבד לב האדם עד שכבר אין הטעם והידיעה מושלת בו, והרי הוא כשוכור או שוטה" (מסילת ישרים). אבל שמחה כזו הנובעת ובאה ממקור קדוש וטהור, הנחת האלהי, שמקור־מקורה הוא ההשכלה האמתית דרישת־אלהים, היא —אך היא— מקור ההעלאה לכל הגדלות והגבהות ומביאה רק טוב נצח והוד, „זה השער לה׳ צדיקים יבואו בו".

אמנם כגורל כל רגש שבזמן שאיננו נובע מתוך בהירות החכמה וחדעת, עמדתו רפוי, ועלול ומצוי ליפול שדוד תחת רגלי ה„הרגל". כן גם גורל האהבה והשמחה, אשר אם לא ינבעו ממקור נשגב, מעיני החכמה, סכנתם קרובה להכבות ולהתבטל, ע״י התקוממות של ההרגל המעיק תמיד ל„ההרגש" להחלישו לקררו ולהקפאו „ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" — לכן הננו נתבעים להשתדלות נמרצה ברבוי תוספת החכמה, והרחבה מאירה בהעדונים האלהיים, שלעומתם יתברכו ויתחדשו

ההרגשים, למען יכול נוכל לנצח על התקוממות והרסת ההרגל.

שאמנם צריכים אנו לדעת אשר כל תעודת יצירתו של ההרגל, הוא יסוד העפר העצלות, המעמם תמיד את ההרגש, ונותן מכשולים על פני דרכו, להכביד עליו שלא יהיה בכחו לעופף ולפרוח, ושלא יפעול כלום ולא יתגשם בפועל ובמעשה, — הוא באמת ג"כ אך למטרה זו, למען לא נסתפק בשום פעם במה שיש לנו, ובמה שהשגנו כבר. אבל תמיד לעד לעולם, נוסיף להתאמץ, להתעלות ולהתגדל, בהוספת אורה וברכה, בכל מרחבי הלמודים מיום ליום ומזמן לזמן. שזהו אמנם תעודת האדם בכלל, תעודת יצירתו, במה שלא נברא בכלילת שלמות תפקידו, לפי שאי אפשר לו לעולם להגיע לכלל עומד, לאמר: עד פה תבוא, כבר נגמר שלמותו. אבל תמיד הוא בכלל הולך, שעוד טרם משלים שלמותו אשר התוה לו לפניו, כבר הוא מתחיל לחזות ולראות, עוד, השלמות והשגות יותר גדולות ועליות יותר נפלאות, וכן הלאה והלאה. — שלזאת יפה הוא התקוממת ההרגל, לעמם אש האהבה להבת הרגש, שלא להתרגש עוד ממה שכבר התרגל בו, בשביל זה עצמו, בשביל שלא יסתפק בכל רכושי ההרגשים שרכש לו מקודם, ויהיה נאלץ לחדש ולהתחדש בהרגשים יותר נעלים במדרגות יותר רמות, וילך הלוך וגדול, הלוך וגדול.

חק התעודה הזאת של האדם, שלא להפסיק בשום פעם את המהלך, כ"א לעלות ולהשתלם, להשתלם ולעלות, מוטבע בטבע שלו בחק שאיפותיו. השאיפה הבהירה שאינה מרגשת שום גבול ומדה למלואה, היא היא, חק התעודה הנשגבה שבאדם, שלעולם לא יבוא לכלל עלה כ"א תמיד הוא עולה ומתעלה, שלכן גם השאיפה לא תתם ולא תפסיק. והוא הוא גם ענין תגבורת

התאוה החומרית, אשר „אין אדם מת וחצי תאותו בידו" שהגשמיות הוא הצל של הרוחניות. וכל מה שיש ברוחניות מתדמה כן גם בגשמיות.—

והשאיפה עצמה בזמן שהיא מתאדרת ומתברכת ע"י רחבי הלמודים וכשרון הדעת, מביאה לידי הסתכלות עמוקה בגובה העידונים ומרומי ההשגות. ואז מתחלת הנשמה להרגיש עוצם צמאונה ובמיהותה, לתופסם ולהשיגם, עד שצולה עליה ר וח ה ש י ר, לנגן ולשורר, להדר לברך, לעלה ולקלס, „נפשי חמדה בצל ידיך לדעת כ ל רז סודך".

לקביעות רחבי הלמודים ותגבורת הרמת השאיפות, אינו מספיק לגמרי, קביעות הלמוד בספרים, לבד. אבל צריך עוד חינוך ישר ונאמן, ורגילות מחוורת ומסודרת, איך לשאוב מים זכים וטהורים, ממקור נשמתו, העצמי.— הקביעות בדברי זולתו לבד, בלי שום תוספת הארת מרחב נשמתו. עפ"י ההכנה הראויה, תוכל להביא לפעמים גם לידי צמצום המחשבה ואפיסתה וחלישת חיל בכללות החיים, באשר סוף סוף אין זה שלו, ונמצא רק משתמש בבגדים שאולים. אבל לא כן הם אלו ההרחבות של עמקי הגיונותיו ומחשבותיו העצמיים, המפכים והולכים משביבי אור נשמתו, שבהצטרפם להקביעות העיקרי בטובי הספרים, יוסיפו תמיד שפעת אורה וברכה ושמחת אמת, ונרגשים בעצמיותו ממש, עד שגם החומריות אינם נבדלים מהם.

וסדר ההבחנה בזה, הוא אך ע"י התבודדות טהורה והתבוננות מופשטת בעומק המחשבה שלו, לפנות עצמו על שעה אחת עכ"פ מכל הפניות ונטיות החומר הן של עצמו הן המסובבים בו מפגישתו עם אחרים, ולצמצם היטב את כל חושיו לנקודת לחשת נשמתו, כדי לברר לעצמו עכ"פ, את אמתות מגמתו. שבדרך הקודש הזה, לא נפלאת היא, לבוא

לידי הכרת תעודת שורש נשמתו. שמתוך הקביעות שיתרגל עצמו בזה, להאיר פעם בפעם אורות נשמתו בתוך מחשכי גופו, שכל הארה והארה אף שאינה באה כ"א בתור אורח לבד, וחולפת ועוברת, הנה זה אחת מנצחיות טבעיותם להניח איזה רושם בנפש, — כדרך כל רגשי קדושה, שבכל העלמם, לא יוכלו לבוא לידי אפיסה ואיבוד, כי על כן קדושה נקראת, שנצחיותה קימת לעד — יתאחדו סוף סוף כל אותם הרשמים ביחד, ופרוטות פרוטות יצטרפו לחשבון גדול, עד שתרכש לה הנשמה, זכות אזרח בהגוף, וכל רגשות הגוף יכרעו ברך לפניה, ומנהרי נחלי עידונה, ינבעו מים רבים, כנחל שוטף וכנהר שאינו פוסק. „כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה" „קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח".

(ז)

התורה והמצוה

„ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם.

במבטי המצות, הננו פוגשים שני חזיונות, האחת גלויה ומפותחה, והאחת סתומה ונעלמה. ההרגשות העדינות המושגות לנו, הם הצדדים הגלוים שבמצות. ומה שהננו מרגישים עוד התנוצצות קוי אורה הזוהרים מבעד לצעיף, שמזה אנו מכירים מציאות רחבה המלאה עדן ותענוג, מאורות כבירות ועליונות, ומושגים ארוכים ונוראים, הם הצדדים הכמוסים שבהמצות. וישראל קדושים, מצד קדושת דביקות מאור־הייהם שורש נשמתם, החובקים בתוכם גם כל המון צבאי ההעלמים והמושגים הענוגים

המופלאים והמכוסים, לא יוכלו לְהִשָׂבֵעַ במה שימלאו חפץ המצות מצד מבטם הגלוי לבד, אבל נפשם עורגת תמיד להאיר אור ה׳ חי־העולמים, בכל המושגים, מהמושג היותר נמוך עד המושג היותר גבוה ויותר נעלם „שמים לרום וארץ לעומק ורוחב לב נבון אין חקר״ (בחינת עולם). ועל כן כל קדושת תשוקתם וכסיפתם, לקיים הכל מצד גדלות הַמִּצְוָה עליהם. שאמנם בזה כבר הנם עומדים, על המרחב הכללי, הכונס בקרבו כל הכללים וכל המושגים אחד מהם לא נעדר, שעם כל רום גדלם בטלים אמנם המה כלפי המושג הכללי „נשמתא דכל נשמתא עקרא ושרשא דכל עלמין״. וכן הוא הלק ישראל יעקב חבל נחלתו, גם במצות האהבה והיראה, שגם בעת שנכנס בלבבם אהבתם ויראתם וריבוי געגועיהם להדבק באלהים חיים, מצד מושגם הישרה הצופית ברוממות שם ה׳ ועוזו,—הנם מדלגים לעולם יותר נעלם, להעלות התלהבות אהבתם ויראתם למקור חייהם מקור־המקורים, מפני שכך היא המצוה בספר תורתינו הקדושה.

וזהו אמנם אחד מיסודי מחות גדולת ספר תורת משה „תורה צוה לנו משה מרשה קהלת יעקב״ „וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי ה׳ ביד משה״, אשר הוריד מן השמים, בעתו ובזמנו הראוי, בעת שהגיע תר שכלול ההויה, להתעלות ממדריגתה הקודמת, עבודת אבות העולם שהיתה אך מצד נשגבות הכרתם ורוממות מושגם, למדריגה יותר רוממה למלאות הכל מצד המגמה העליונה מצד הַמִּצְוָה, —שלזה אמנם היה צריך תורה מן השמים תורת משה אמת, „על פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו את משמרת ה׳ שמרו על פי ה׳ ביד משה״. והוא מה שנאמו לנו חכמינו ז״ל בעלי התלמוד בגאון רוח קדשם אבי חכמתם העמוקה והרחבה מני ים: „גדול

המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה".

ומה שלא נתגלה השלימות הזה, לאבות הקדושים, כאברהם יצחק ויעקב, שרשי בית ישראל — זולת מצות אחדות כמילה ועוד צווים פרטים השייך דוקא להם — היה אמנם ג"כ בעבור מטרה נשגבה ונצחית, לגלות מרום נצחיותה של קדושת הנשמה של כנסת ישראל, שאמנם אין התורה עמה רק הביקות מקרית, אלא שמקור־מקורה של נשמתה היא עצמיותה של התורה. שלזאת אך ישראל הם המסוגלים לקריאת שם ה' ולשא עליהם דגל האחדות העליונה, ע"י קיום כל הפרטים ופרטי־פרטים של התורה והמצוה. שע"כ בזמן שמתגלית הנשמה בכליל שלמותה בטבעיותה הבריא, מוכרח הוא, שמעצמה תתפרץ ממנה הרגשות כל המחשבות הכביריות הנועמים העליונים, שבאוצרי גנזי תורתנו, עם לוית־חן החפץ העז לכלול כל מחשבה בבלילת כל המדריגות עד גם עולם המעשה עולם הגשמי הזה, לקיים ג"כ במעשה ובפועל. — והתגלות הזאת נתגלה אמנם בשרשי בית ישראל, יסודי האומה, שע"י אומץ התקשרותם באלהי אמת, השיגו את מרומי נשמתם בכל הדרת שלמותם, עד שהתפרץ להם מעצמם, ההשגה התוריית בכל פרטיה ודקדוקיה, „קים אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין שנאמר תורתי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבע"פ" (יומא). שזה הורה אמנם להכיר גדולת הנשמה, שלנו, שאיננה נבדלת היא מן התורה, אבל התורה עצמה הויותה וישותה של נשמתנו. וזהו ההבדל המקורי שבינינו לבין שאר אומה ולשון, שאצלינו התורה והמצוה מסוגל לנו מצד מקורינו הנשמתי, ולא כן שאר האומות שאדרבה מוצאים תמיד בהורתנו הק' ניגוד לנפשם „מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה לבני עשו, ואמר להם רוצים אתם לקבל התורה, אמרו

לו מה כתיב בה, אמר להם לא תרצח, אמרו לו כל ברכות של אותו איש ועל חרבך תחיה, אין אנו רוצים לקבלה (מדרש), כי הברכות הם תמיד לפי מדת תכונת הנפש, שמזה הכירו שאין התורה שורש נפשם, באשר התורה ניגוד להם. — אבל אנו ישראל עם קדושו הקדמנו נעשה לנשמע, השגנו אז בזה, שאין קבלתנו את התורה מצד בחירתנו הגשמי לבד, שזה אמנם מסור היה בגדרי הזמן, נשמע קודם לנעשה, אבל התורה היא מקור נשמתנו העולה מעל כל גבול וכל זמן, „נעשה ונשמע". — „אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת".

אמנם מזה עצמו נוכח אנו לדעת, כי התורה הנתונה לנו מן השמים, להעלות אותנו עם כל ההויה במעלה יותר עליונה, לא שללה חלילה מאתנו אוצרות סגולתנו הטבועים בטבעיות נשמתנו להציץ ולהסתכל במרומי נועמי מושגי התורה והמצוה, אלא שעוד הוסיפה לנו עוז תפארתה, שעצם השתדלותנו לגלות עלינו הוד נשמתנו לידע ולהשכיל במנעימי הסתרים עד כדי להמשיך תמציתם גם אל החיים ההוה שלנו, יהיה ההשתדלות ע צ מ ו מצד מטרה יותר נעלית, מצד התורה האלהית. שלפי זה אנו באים לידי החלטה שעכ"פ זהו מתנאי איכות־המצות, להשתדל להשגה, כל מה שיש בכח הנשמה להשיג. וביחוד מתבלט זה במצות האהבה והיראה, שאיכותן הוא ההכרה למי לאהוב וממי לירא, כדברי הספרי והרמב"ם סוף ה' תשובה ועוד, ובכ"ז היסוד שמביא לנו לידי השתדלות זה, היא המגמה העליונה, התורה האלהית. ובזה מתממים שני הזיונות אלו ההרגשה המקורית עם ההרגשה התורית שניהם כאחד, שההרגשה

המקורית, התעלתה להרגשה התורית. — „עשה דברים לשם פועלם ודבר בהם לשמם", שאם אמנם עיקר העשיה מצד „פעלם", בכ"ז אופן העשיה הוא „דבר בהם לשמם" להשיג מענינם כל מה שיש בכח להשיג.

בזה הננו עומדים, על אופי דבר המחשבה ההמונית, אשר הוברכה בפיהם: „לקיים הכל מצד המצוה, ושאין לנו להתחכם כלום נגד אמתית תורתנו". שאם אמנם לפי הבנתם השטחי, צנומה ודלה היא, בכל זאת במקור מקורה היא המחשבה היותר רוממה והיותר עדינה ונשגבה. וכן הוא באמת בכל ההרגשים אשר ישנם בעולם, מההרגשים המעשיים עד ההרגישים היותר נשאים, ההרגשים האלהיים, אשר בודאי בכל הרגש והרגש יש בו חלקים ושליבים הרבה, הנה תמיד משתוה החלק היותר נעלם עם החלק היותר נגלה, מצד הכמותי שלהם במבטא אחד. אלא שבזמן שהננו עולים ממדרינה למדרינה ומחלק לחלק עד חלקו היותר נעלם, הנה מתגלה לפנינו, אותו ההרגש, בתור פרצוף שלם של אדם ישר, חכמה עמוקה הכלולה בהדרה בכל מרבית שליבותיה, המוספה ענג ונחת מהסתכלות זיו ונועם פרצופה, ולא כן בזמן שאין אנו משיגים רק הצד הגלוי שבו לבד, שאז אינם מכירים אותו רק בתור נקודה אחת מצומצמת מכללות הפרצוף, אבל בכ"ז היא עצמה הנקודה היותר ראשית, שכ"כ הכתה שורש אמת, עד שגם מבעד כל ההעלמים והמסתורים היא בוקעת וזורחת. שמתוך זה מוכרח הוא ששתי אלו הקצוות יתבלטו בדמיון שוה בצדם הכמותי. ואף זה עצמו אמנם היא ההעלמה מה שאינם מכירים אותה בתור חטיבה כללית—כמו שהיא באמת אשר בכחת ההיולי להתרחב ולהתפשט לפרצופות שלמות מנהרי נהלי עדנים,—כ"א רק בתור נקודה ועקרה שאינה יכולה להפרות ולהרבות, שאמנם כשתננו באים

למרום השגתה, אנו באים לידי הכרה, שדוקא נקודה זו, היא היא, המאצלת לכל המון צבאי שליבותיה הנעימים, עד שבזמן התגלותה בבהירות צחצחות זיוה, הנה כל הסעיפים והשליבות היתרים, מתבטלים אליה מרוב בהיקות אורה, שאין צורך עוד בכל השליבות והעליות, אלא שמתוכיותה העצמי מתבהקת כליל שלימותה, ואז היא מתחמת עם המובן השטחי החמוני הקודם, אלא שמקודם היה חסר כל העידונים והמושגים השלמים שבתוכה, ועתה כבר ישנם וישנם עוד ביתר שאת ויתר עז, מפני שעתה כבר כל המושגים מאירים מתוך תוכה ממש. וענין זה נוהג בכל ההוית וכל גילוית הפרטים והכללים. ומפני זה עצמו מפני שמתגלה הנקודה היותר ראשית, כח היולי, שבכל מחשבה והרגש, הננו יכולים לעמוד על אופי השליבות הרחבים והמלאים זיו, ענג הדר עליון, שלולא זה לא היינו משיגים יותר מהצדדים הגלוים לבד.

אשר אמנם הצורך בהעליות והשליבות האלה, עמקי הלמודים ורחבי המושכלות, הוא לפי שכל הנועמים העליונים, לא ינעם לנו ולא יערב לנו, בלתי בזמן שמרומת השגתנו עולה ומתאדר בדרך עליה ממדריגה למדריגה, מצד זכוכנו את אור הבחירה הבהירה החפשית שלנו, שמתוך זה הננו מכירים את כל חשגותנו שכבשנו אותן לנו ברצוננו החפשי, לקנין עצמנו, לא בתור מתנה ונדבה. כי כשאנו רואים ומכירים את כל ההויה, שהיא מלאה צדק ומשפט, חסד וחנינה, אין אנו יכולים— מקדושת אור העצמי אור ה' המאיר בפנימיות נשמתנו— להסתפק במה שבההויה לבד, גם בכל התוצאות הטובות תשלומי הגמול החסד והחנינה שבתוכה, אבל אנו חפצים ותאבים עוד להתרומם עליה, לעלות במעלה יותר עליונה, להתדבק במקור ההויה, ולהעשות סמל ההסד הנדבה עצמם, לעשות הסד

עם ההויה, מתוך נדיבות הלב ואומץ האהבה, להעלות הכל למקורם הנצחי לשכלל כל העולמות כולם, ברוממות ה׳ ועוזו. וזהו סוד בחירתנו, התדמותנו לעליון „בצלם אלהים ברא אותו״, שע״כ אין אנו חפצים בשום גדולה וכבוד, והזרחה פתאומית, זולת את אשר הננו רוכשים לנו מעצמנו. שלזה אמנם נעים ונהדר הוא השליבות והעליות שבכל השגה וגדולה, המסודרים בסדר נורא ונפלא, ומדידה מכוונת, לפי ערך מושגנו, שבאופן זה, הננו באמת נהנים מזיו השכינה, „כי שמחתני ה׳ בפעלך במעשי ידך ארנן״.

ומפני זה עצמו מפני שיסודי העליות והשליבות הם סוד מרום פסגתנו עילוי הבחירה שלנו, לא נתפעל כלל מכל הסבל הרב, שיביא לנו הסדר הזה, לעלות דרך השליבים, כי אדרבה זה כל מרום אשרנו, ונס דגלינו, והיא תהלתנו ותפארתנו. „אם החרות והחפשיות, הוא דבר נאות ונכסף, לכל בעל שכל, הנה ההשתעבד אל אשר יאות ההשתעבדות, וההכנעה אל אשר תחויב לו ההכנעה, הוא דבר יקר, יותר ממנו. והיה זה לפי שהחירות והחפשיות האמתים, אינם רק ההשתעבד אל אשר מי שיאות לו שעבוד טבעי ושכלי״ (העקדה, שער שמונה ותשעים).

והביבים ישראל אשר זכו עוד להרגיש הרגש אמת, בתוכיות רגשותהם, אשר התורה האלהית— הכלולה מכל הגונים, והחובקת בתוכה כל הרצונים וכל האדיאלים, מרום פסגתם עד עמק תחתיתם, ואשר עם מרום סתריה אין גם מקרא יוצא מידי פשוטו— איננה שוללת מאתה גם כל המגמים הטבעיים, אדרבה הכל כלול בקרבה והכל מתברך ממנה. והוא הוא ענין כונת היעודים הגשמיים שבתורה, „והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה׳ אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת את דגנך ותרשך ויצהרך, ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת״.

שלזאת כל מה שידמה לנו בהמגמים הטבעיים שהם מתנגדים אל התורה, אין אנו נזקקים להתאים את התורה אל הטבע, אבל אנו אומרים בבטחה, גלוי, שהמגמים הללו אינם כלל בכלל הטבע, כ״א יציאה מן הטבע. באופן, שאין אנו חפצים ואין אנו רשאים להתוות מהלכנו נגד הטבע, אבל אנו חפצים ואנו צריכים לברר לנו, אמתיות הטבע. שזה אמנם לא תוכל להתברר כ״א על פי התורה האלהית, הנתונה לנו מאת יוצר הטבע ומחוללה, המבין דרכה וידע את מקומה.

וזה ג״כ ממרומי נשגבות גדולתם של ישראל, אשר נוסף על זכות מושגם בהענינים האצליים, הקולעים אל המטרה ולא יחטאו מאומה, גם כל טהרת סדרם ומהות אופים ותוכים האמתים של הטבעיים הגשמיים, נתגלה אמנם רק לנו ישראל עם קדושו בישעת החופעה האלהית „מן השמים השמיעך את קלו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש״.

והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה׳ בהר הקדש בירושלם״, „והיה ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד״.